

Coordonatorii colecției:

Ioan NECULA
Radu CUCUTEANU
Ioan-Alexandru TOFAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**GAVRILUȚĂ, NICU****Valori creștine și patologii sociale. De la „forma mentis”****la „modus vivendi”, / Nicu GAVRILUȚĂ, Vasile BĂNESCU**

Iași: Junimea, 2025

I. BĂNESCU, Vasile

ISBN 978-973-37-2865-8

2

316

Redactor: Frăguța ZAHARIA
Coperta: Ionuț BROȘTIANU
Tehnoredactor: Cezar BACIU

Editura JUNIMEA,
Bulevardul Carol I
Parcul Copou, Iași
700 506

C. P. 85, Oficiul Poștal nr. 1, Iași
e-mail: edjunimea@gmail.com
revistascriptor@gmail.com

Telefon redacție: 0232 705 837

© Nicu GAVRILUȚĂ, Vasile BĂNESCU
© Editura JUNIMEA, IAȘI – ROMÂNIA

Nicu GAVRILUȚĂ Vasile BĂNESCU

Valori creștine și patologii sociale

De la forma mentis la modus vivendi

Editura Junimea
2025

SUMAR

CUVÂNT – ÎNAINTE. Asumarea valorile creștine poate vindeca patologile sociale.....	7
Memorie, identitate și valori. Dialog cu academicianul Ioan-Aurel Pop.....	13
Iov și taina suferinței	33
De ce ne plac (super)eroii?.....	50
<i>Homo magicus</i> supraviețuiește în fiecare dintre noi.....	67
Sensurile vieții și fetișizarea noutății	84
Cum se poate îmbătrâni frumos?.....	101
Secularizarea și calvarul sclavului fericit.....	118
Metafizica darului și misterele timpului	136
Minunile în creștinism.....	152
(Neo)păgânismul și satanismul.....	170
Fidelitatea și recunoștința – valori rare în lumea de azi?	182
Mutilarea limbii române.....	201

Memorie, identitate și valori. Dialog cu academicianul Ioan-Aurel Pop

Vasile BĂNESCU: Vă salut cu multă bucurie dintr-un cadru absolut special și generos. Ne aflăm în Clubul Academicienilor, o sală foarte frumoasă din cadrul Academiei Române. Gazda noastră este așadar cea mai prestigioasă instituție culturală din România, iar bucuria este cu atât mai mare cu cât alături de mine este prezent chiar președintele Academiei Române, domnul profesor Ioan-Aurel Pop. Alături de noi se află, de asemenea, un distins profesor, un om care slujește valorile culturii române într-un domeniu cu atât mai important astăzi, cu cât sociologia își aduce o contribuție din ce în ce mai mare la limpezirea unor lucruri adesea neclare din spațiul nostru social românesc. Este vorba de domnul profesor Nicu Gavriluță, de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Am ales să-i prezint mai întâi pe invitați. Auzind cine sunt cei prezenți, probabil vă gândiți că subiectul discuției, într-un cadru atât de frumos, generos și important, nu poate fi decât unul al excelenței. Vă propun să urmăriți un dialog despre valorile culturale românești și despre modul în care a apărut conștiința identității românești. Niciodată nu este suficient să abordăm tema valorilor într-o lume în care criza economică este dublată de o foarte gravă criză axiologică. Așadar, întoarcerea privirii spre valori și înțelegerea a ceea

ce a făcut posibilă articularea unei societăți, a unui popor, sunt lucruri esențiale care ar trebui să fie prezente și analizate mai des în discursul nostru public.

Alături de mine este, așadar, o personalitate ilustră. Sunteți deja, domnule academician, o personalitate consacrată în zona aceasta a slujirii și promovării valorilor culturii românești. Am alături o carte pe care o recomand călduros tuturor celor care citesc. Ați consacrat un volum identității românești. O să vorbim, poate, despre el. De asemenea, domnul profesor Nicu Gavriluță a publicat, împreună cu criticul și istoricul literar Ioan Holban, un volum despre *Globalizare și identitate românească*¹.

Tema care cred că se impune discuției, stimate domnule președinte al Academiei Române, este importanța cultivării memoriei în spațiul nostru comunitar. Cred că avem această datorie etică a neuitării. Ea, neuitarea, însemnând cultivarea adevărului care (încă) persistă și trebuie să fie scos la lumină. Așadar vorbim despre memorie și identitate. Pierderea primei – amnezia de natură istorică – conduce, cred, la destrămarea celeilalte. M-aș bucura foarte mult să ne spuneți de la început câteva cuvinte despre identitatea românească.

Ioan-Aurel POP: Astăzi, lumea aceasta grăbită și digitalizată evită uneori să mai vorbească despre identități, mai ales că secolul al XX-lea, secolul celor două războaie mondiale și al altor calamități, atât umane cât și naturale, a reușit să îndepărteze de la discuțiile publice ideea identităților, în special a identității etnice. De multe ori s-a spus că cele două războaie mondiale sunt produsul naționalismelor și că sentimentul național s-a confundat cu xenofobia sau chiar cu șovinismul. Din această pricină, anumiți intelectuali,

catalogați drept subțiri, au evitat să mai vorbească despre identitate, făcând apologia universalismului sau mondialismului, cum ar spune francezii, sau a globalismului, cum se spune astăzi în limbaj anglo-saxon.

V.B.: Sau a postnaționalismului.

I.-A.P.: Postnaționalismul, dacă vrem să facem o analogie cu postmodernismul sau post-postmodernismul, de când Francis Fukuyama ar fi spus că vine sfârșitul istoriei. Mulți au glosat pe această temă, dar nu suntem noi chemați să decidem când și cum va fi sfârșitul istoriei – dacă va fi. Pentru că nu noi am creat istoria. Istoria este o realitate ce vine de dincolo de noi, iar timpul curge, chiar dacă noi îl împărțim în dimensiuni teoretice și cumva artificiale de trecut, prezent și viitor. Este o curgere unică și nimeni nu ne poate convinge pe noi că viața strămoșilor noștri este mai puțin prețioasă decât viața noastră sau că viața noastră este mai importantă decât viața urmașilor noștri. Prin urmare, trebuie să avem grijă cum procedăm. Chiar dacă suntem adepții globalismului și mondialismului și considerăm lumea un „sat global” – cum ar spune sociologul Marshall McLuhan –, realitatea este cu totul alta. Pandemia ne-a arătat că nu e chiar așa și că suntem limitați și noi datorită împrejurărilor în care trăim.

Chiar dacă vorbim despre globalism, eu nu cunosc un mare scriitor care să fi fost de la început universal înainte de a exprima specificul unui loc, sufletul unui anume ținut. Nu vă dau exemplul lui Creangă, pentru că Ion Creangă a fost în general exilat un pic în ultima vreme. Parcă îi aud pe mulți spunând că *Amintirile din copilărie* nu mai sunt inteligibile pentru un copil care se naște cu tableta într-o mână și cu iPhone-ul în cealaltă. Nu cred că e așa. Ca argument vă dau exemplul lui William Shakespeare, un geniu universal. Toată lumea ne spune că Shakespeare trebuie receptat și că valorile pe care le exprimă sunt valabile și astăzi. Nu-i chiar

¹ Nicu Gavriluță, Ioan Holban, *Globalizare și identitate românească. Dialoguri culturale*, Iași, Editura Junimea, 2018.

așa, în sensul că unii dintre elevii britanici, anglofoni, americani, nu-l mai înțeleg pe Shakespeare pentru că nu mai învață cultură generală. William Shakespeare nu poate fi înțeles dacă nu știm nimic despre locul nașterii sale, cum ar zice Ion Creangă, dacă nu știi nimic despre istoria Angliei de la 1300 până la 1600, despre Războiul celor Două Roze. Fără știința acestor evenimente nu înțelegem nimic din dramele lui istorice. Dacă nu ne aplecăm asupra locului lui de naștere, în vremea elisabetană, nu o să înțelegem nimic.

Deci memoria și identitatea merg mână în mână. Identitatea etnică, fie că ne place, fie că nu, este o realitate care există până astăzi. Nu o putem înțelege în afara dimensiunii istorice, pentru că identitatea ne vine de la înaintași. O putem renega, dar asta nu schimbă realitatea. Sunt astăzi oameni care au părinți români și, crescuți într-un alt mediu, au devenit italieni, germani sau americani. Unii mai știu doar din amintiri că sunt români. Dar acesta nu este un fapt general. Românii sunt români, polonezii sunt polonezi, bulgarii sunt bulgari și au această identitate. Nu trebuie să ne fie rușine de ea, dacă nu o absolutizăm și o prezentăm generos. Iubindu-ne pe noi ca români, înțelegem să-i iubim și pe ceilalți. Faptul acesta capătă o generozitate foarte frumoasă și nu avem de ce să ne ferim de ea. Cred că domnul profesor Nicu Gavriluță este de acord cu mine.

V.B.: Cred că mai e ceva de spus. Evident că nu trebuie să ne rușinăm de identitatea personală sau comunitară, întrucât un adevăr universal valabil este acesta: o identitate care contribuie la creșterea unui popor, a unei națiuni, nu poate fi formată decât din niște valori. Aceste valori sunt perene. Aceste valori sunt și subiectul discuției noastre. În calitate de sociolog, domnule Nicu Gavriluță, ați putea puncta câteva din valorile sociale prezente și de-a lungul istoriei, dar și astăzi, în spațiul nostru comunitar? Este un spațiu comunitar interesant prin natura lui. Aici trăiesc nu doar

români. Este un spațiu pluriconfesional, plurireligios și multicultural. Chiar dacă nu ne comparăm cu Elveția, unde s-a consacrat ideea de multiculturalism, dar aceste valori sociale sunt evidente.

Nicu GAVRILUȚĂ: Pentru că m-ați provocat în calitate de sociolog, voi aduce în atenție un fapt foarte clar, ușor de verificat. În ultimii 25-30 de ani, noi avem cercetări de teren privind valorile românești comunitare. Cu alte cuvinte, românii au și o legitimare științifică a prezenței valorilor sociale în România. Aceste investigații empirice sunt făcute după modelul cercetărilor sociologice americane și europene. Colegii noștri de la *Institutul de Cercetare a Calității Vieții* de la Academia Română au realizat profesionist în ultimii 25 de ani asemenea cercetări. O parte dintre ele au fost publicate sub forma unui *Atlas al valorilor sociale românești – România în anul 2018*.

Ei bine, toate aceste investigații sociologice de teren demonstrează un fapt sigur: valori sociale din spațiul românesc care domină, ca asumare declarată, nu neapărat ca punere în practică, sunt următoarele: *hărnicia, responsabilitatea, credința religioasă și toleranța*. Pe ultimele locuri în aceste cercetări s-au clasat valori precum *altruismul, generozitatea și perseverența*. Este clar că avem de-a face cu o cercetare empirică și care, inevitabil, are anumite limite. Una dintre ele se referă la faptul că a fost vorba de o anchetă pe bază de chestionar online. Dincolo de toate aceste date tehnice, noi suntem acum în trendul cercetărilor internaționale. În fond nu facem altceva decât să validăm științific, prin cercetări empirice, ceea ce știam mai demult din lecturile clasicilor noștri, autori ai unor texte referențiale de literatură, istorie, sociologie sau filosofie.

Acum, în calitate de om de cultură, pot spune și altceva. Așa cum menționa foarte bine domnul Ioan-Aurel Pop există o legătură latentă, profundă și permanentă între

memorie, valori și identitate. O amplă cercetare sociologică internațională din 2016-2017, realizată de celebrul *Pew Research Center*, demonstrează faptul că identitatea românească este formată din următorii cinci stâlpi: credința religioasă, limba maternă, țara în care te-ai născut, familia și cultura românească. Ultimul pilon identitar ne configurează latent cadrele unei geografii sacre, una pe care români o poartă în suflet atunci când se stabilesc în Europa, Statele Unite sau oriunde în lume. Sentimentul viu al aceluia *acasă* este o constantă a identității românești. Evident că intensitatea acestei inefabile trăiri identitare este inegal și nedemocratic distribuită în spațiile locuite de români. Sociologic vorbind, diferențele în funcție de gen, vârstă, nivel de școlarizare, mediul de rezidență și, în mod special, de experiența migrației.

În concluzie, identitatea românească actuală continuă să fie profund structurată pe aceste date religioase, lingvistice, geografice, culturale și istorice. Putem să le minimalizăm, să le ignorăm, dar nu le putem șterge cu buretele. Din punctul meu de vedere, latențele anterior invocate (Ilie Bădescu) compun acele *forma mentis* proprii identității românești. Ele transcend timpul și istoria, fiind transmise intergenerațional. Au expresii distincte, adaptate momentului istoric, dar substanța lor spirituală este aceeași. Inclusiv recentele cercetări sociologice de teren, unele coordonate de Academia Română, confirmă existența acestui profilul identitar românesc.

V.B.: Foarte important este tot ceea ce ați semnalat. În discursul pe care îl abordăm apar preponderent calități ale poporului din care facem parte. Îmi amintesc, stimate domnule președinte Ioan-Aurel Pop, de faptul că, între anii 1904 și 1910, au apărut zece volume dintr-o lucrare monumentală a psihologului german Wilhelm Maximilian Wundt despre psihologia popoarelor. Aceasta a fost o lucrare capitală care

a fertilizat gândirea și reflecția asupra profilului psihologic al unui popor. Eu cred că a avut efecte importante, însă dumneavoastră știți cel mai bine, inclusiv situația din spațiul de reflecție românesc.

Există, așadar, un profil psihologic sufletesc, dacă îl putem numi așa, al fiecărui popor. Atunci când este vorba de poporul român, noi începem să întrevădem acest chip al său din scrierile care apar începând cu secolul al XVII-lea. Mă gândesc la cronicari, la Dimitrie Cantemir și, firește, la alte nume mari consacrate în această zonă: Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Constantin Rădulescu-Motru, Dimitrie Drăghicescu și alții. Bineînțeles că mai sunt și alte nume. Emil Cioran, de ce nu? Acesta, în *Schimbarea la față a României*, pune sub lupa reflecției filosofice profilul poporului din care face parte, evidențiindu-i atât calitățile, cât și defectele. Cum se formează conștiința identității acestui chip românesc, stimate domnule președinte?

I.-A.P.: Chestiunea este foarte complicată și să știți că aceste cercetări au continuat. Domnul profesor Nicu Gavriluță știe, ele au continuat până recent. Actualul rector al Universității din Cluj, admirabilul psiholog Daniel David a coordonat și patronat o lucrare numită chiar *Psihologia poporului român*. Aceste calități și defecte, ceea ce trebuie înțeles de la început, se înfiripă în timp. Noi și vecinii noștri din această regiune nu am fost o națiune politică creată printr-o hotărâre a unui parlament. Voința de a fi francez a dominat la un moment dat. Încă de la Marea Revoluție Franceză s-a hotărât că națiunea franceză conduce Franța și participă la exercitarea puterii. La noi așa ceva nu s-a întâmplat. De ce? Pentru că națiunile din partea noastră de Europă, cum știm de la Johann Gottfried von Herder încoace, sunt comunități organice formate prin acumulări de bine și de rău, în timp. Ele nu s-au născut printr-o decizie luată de sus. De aceea nici cei care ar vrea astăzi să vadă națiunile

eradicat nu au cum să le vadă eradicat printr-o hotărâre luată de sus. Națiunile s-au născut, cum spuneam, prin acumulări foarte fine în timp. Doar poți să le constăți existența. Asta nu înseamnă că intelectualii nu au augmentat sentimentele acestea atunci când a fost cazul. Uitați-vă la generația de la 1848-1859, cea care a înțeles cum să facă Unirea. A ajutat la procesul Unirii pe fondul existent.

Referindu-ne la calitățile și defectele pe care marii noștri oameni de cultură, de la Dimitrie Drăghicescu și Constantin Rădulescu-Motru până în prezent, le-au remarcat acestea nu creează popoare bune și popoare rele, nici popoare inferioare și popoare superioare. Atributele acestea sunt creații ale regimurilor totalitare de un anumit fel, pe care nu le voi numi aici.

Convingerea noastră de astăzi este că popoarele sunt *personalități colective* care sunt deasupra binelui și răului. Ele s-au născut prin acumulări, prin voința divină care a lăsat lucrurile să decurgă în această formă extraordinară și sunt creații admirabile ale umanității. Dacă nu împingem această situație înspre xenofobie, șovinism sau alte tipuri de exagerări, ele rămân admirabile creații ale umanității. N-ar trebui să ne fie rușine de ele, dimpotrivă, ar trebui să ne bucurăm.

Orice om care aparține unei limbi, unei istorii, unei culturi – cum zicea domnul profesor Nicu Gavriluță că limba are un rol important, la fel și credința – se împodobește cu aceste valori, le duce mai departe. Nu putem să (ne) ascundem defectele pentru că există și defecte. În subiectele colective, îngăduiți-mi să nu fiu de acord uneori cu părerile sociologilor sau ale politologilor, subiectele colective sunt deasupra binelui și răului. Uneori și defectele contribuie la conturarea unui anumit tip de personalitate și nu suntem noi chemați să spunem ce este bun și ce este rău. Națiunile există pe această lume, ele sunt realități și noi avem

obligația, mai ales cei care sunt lideri politici, să le modeleze în funcție de binele universal. N-am auzit pe cineva care să poată declara că globalismul s-a născut în afara națiunilor. Practic vorbind, cea mai mare organizație de state din lume nu se numește *Organizația Statelor Unite ale Lumii*, ci *Organizația Națiunilor Unite*.

V.B.: Unite de niște valori.

I.-A.P.: Da. Termenul de *națiune* nu îl putem exila noi, oamenii. Noi nu putem decide, așa cum s-a întâmplat odată pe vremea regimului defunct când a fost atinsă credința și unii au vrut să scoată creștinismul din sufletele noastre, sau alții, mai ridicol, au vrut să eradicizeze cuvintele „domnule” și „doamnă”. Vă amintiți, în timpul lui Nicolae Ceaușescu, s-a făcut o lege privind formula de adresare în România. Bineînțeles că nimeni nu a urmat-o și cuvintele „domn” și „doamnă” au înflorit și mai mult. Sunt lucruri pe care legea juridică nu le poate impune. Altceva este legea morală sau legea estetică, acestea sunt alte realități, mai subtile. De aceea obligația noastră este să îi determinăm pe tineri să înțeleagă și să valorifice aceste lucruri. Să nu trateze drept pozitiv sau negativ ceva ce e *deasupra*, ci să înțeleagă că națiunea, ca formă superioară de organizare a poporului, este o coeziune extraordinară din care s-au născut toate valorile noastre. A început de la Junimea ieșeană, domnule profesor Nicu Gavriluță, începând cu 1863, când Titu Maiorescu a stabilit toate acestea, alături de oameni deștepți și extraordinari ale căror nume le pomenim și astăzi cu pioșenie și mare respect.

Au stabilit nu ce înseamnă universalitatea, ci *sincronizarea* noastră cu Europa Occidentală, urmând modelul românesc. Ei au stabilit care este acest model. Uitați-vă în primele numere din *Convorbiri Literare* și veți înțelege că nu s-au rușinat de românitatea lor, dar au vrut s-o ridice la valorile ei cele mai reprezentative. Doreau să ieșim în lume

cu un mesaj. Pandantul este în epoca interbelică. Eugen Lovinescu a stabilit și el sincronizarea cu valorile occidentale, dar niciunul dintre acești mari oameni pe care Vasile Bănescu i-a pomenit, în frunte cu Mihai Eminescu, nu a renunțat vreodată la partea noastră de valoare sud-est europeană, pe care unii o numesc bizantină, iar alții, care sunt mai îndrăzneți în limbaj, o numesc balcanică. Ne ferim câteodată de cuvântul balcanism.

Dincolo de toate acestea, când auzi un vers de Ion Barbu – *se ploconea răsăritean și moale* – îți dai seama că versul poate fi înțeles doar la noi. Pentru ca să-l înțeleagă un francez sau un portughez este nevoie de o explicație pe care doar un român o poate da.

V.B.: Doar el.

I.-A.P.: Doar așa interlocutorul poate să priceapă ce înseamnă *datina* la noi, ce înseamnă *răsăritul*, ce ne-a adus nouă Bizanțul care, până la urmă, din păcate, nu a mai fost un model de succes mai ales după ce civilizația bizantină a fost copleșită de alte valori. Dar nu erau valorile noastre! Nu ne-am putut împărtăși din ele. Europa a câștigat în competiția aceasta dintre cei doi plămâni ai continentului nostru, cum ar fi spus un teolog mare, Ioan Paul al II-lea. Când cei doi plămâni au pulsat la unison, Europa a dus-o bine. Îndepărtarea sau minimalizarea unuia dintre ei a fost de rău augur până la urmă.

A câștigat modelul occidental, concurențial, individualist, un model de succes în care banca și banul erau dominante. Noi am rămas cu ale noastre, nici mai bune, nici mai rele. Am rămas cu rugăciunea, cu tihna și așteptarea. Am rămas cu isihasmul. Tinerii nu mai știu ce este aceasta, dar a fost taina trecerii noastre prin istorie. Ne-am mulțumit cu puțin. Când a fost timp de retras, ne-am retras în păduri și în zone mai ferite. Am revenit în zonele deschise când dușmanii, atacatorii erau mai slabi sau se retrăgeau și, uite așa,

pendulând între rezistență și conciliere ne-am făcut istoria și am ajuns până astăzi. Dacă n-am fi făcut-o bine, n-am fi putut răzbate prin lume până astăzi. Mă întrebă câteodată studenții sau elevii unde sunt hunii, alanii, pecenegii, cumanii? S-au topit în alte popoare, firește. Deci mesajul nostru este unul generos. Am reușit să pătrundem prin istorie, să ajungem până astăzi. Este foarte bine să insuflăm tinerilor aceste valori. Să nu le idealizăm, nu avem acest drept. Însă avem obligația să le spunem că există aceste valori și să le cultivăm în timp.

V.B.: În această radiografie atât de amplă pe care ați făcut-o, domnule președinte, ați pomenit de tineri. Vreau să mai adaug doar ceva, dacă îmi îngăduiți. Acești tineri nu se pot forma complet cultural și nu își pot împlini datoria cea mai firească pe care o are cineva – aceea de a-și asuma propria cultură în care a descins prin naștere – dacă nu își cunosc aceste valori. E prima noastră datorie. La lista cu numele pe care le ați menționat dumneavoastră, eu aș mai adăuga câteva: Lucian Blaga, Mihai Eminescu, Mircea Vulcănescu cu *Dimensiunea românească a existenței* sau Constantin Noica cu *Pagini despre sufletul românesc...*

I.-A.P.: ... Vasile Voiculescu.

V.B.: Desigur. Apoi aș recomanda cartea dumneavoastră despre *Identitatea românească* și pe cea a lui Daniel David despre *Psihologia poporului român*. Toți acești mari oameni ai poporului nostru, ca și oamenii mari din alte popoare, au încercat să descrie în profunzime profilul poporului lor, racordând acest profil la universalitate. Dimitrie Cantemir o face exemplar în *Descriptio Moldaviae*. Nu este vorba de un autarhism cultural, unul care sucombă prin natura lui, ci de o deschidere a noastră spre Europa. Am pendulat, spuneți dumneavoastră, între balcanism și occidentalism. Cred că acest fapt este cumva specific la noi, prin natura configurațiilor istorice. Toți acești oameni vorbesc